

Musiikkia, diplomatiaa ja identiteetin rakennusta Ranskan kolmannessa tasavallassa

Lokakuun 1893 ”venäläiset juhlat” musiikinhistorian tapahtumana

Helena Tyrväinen

Samoin kuin tapahtui nationalismin kukoistusaikana monissa muissakin maissa, 1800-luvun lopun Ranskassa taiteilijoita ja taideteoreetikkoja askarrutti palavasti kysymys oman maan kansallistyylin luomisesta. Ranskassa suuntaukseen liittyi kansanmusiikkiharrastuksen ohella ajatus paluusta romantiikkaa edeltävään, olemuksellisena pidettyyn ”klassiseen” ranskalaisuuteen. Nationalismin konstrukttiivinen luonne näyttäytyy tätäkin erikoisempaan – ja näennäisesti paradoksaalisempaan – samaan aikaan käynnistyneessä poliittisessa ja sotilaallisessa kehityksessä, joka johti venäläisen musiikin erityissuosioon niin ranskalaisten säveltäjien kuin suuren yleisönkin keskuudessa. Jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen ranskalaisissa musiikkipiireissä paheksuttiin laajalti Venäjän nationalistisäveltäjien, varsinkin Nikolai Rimski-Korsakovin ja Modest Musorgskin syvälle käyvää vaikutusta *la belle époque*en ranskalaiseen musiikkiin (ks. Cocteau 1918, 28–29, 52; Tyrväinen 2013, 118–134, 174, 226–255, 267–268); Suomessa Leevi Madetoja oli ranskalaisittain katsoen poliittisesti epäkorrekti viitatessaan kirjoituksissaan vuosina 1921 ja 1928 ”venäläis-ranskalaiseen koulukuntaan” ja ”venäläis-ranskalaiseen ns. impressionismiin” (Madetoja 1921 ja 1928).

Ranskan kolmas tasavalta (1870–1940) sai alkunsa Ranskan–Preussin sodassa (1870–1871) kärsitystä tappiosta. Ranskalaisen hallinnon uuden yhteiskuntajärjestyksen myötä toimeenpanemia uudistuksia on tutkittu laajalti niin yleisen kuin musiikin historiankin alalla. On tunnettua, että tasavaltalaisuus haluttiin esittää hyväksyttävänä ja että haluttiin päästä eroon siihen liittyneistä vallankumouksen ja levottomuuden ajatusyhteyksistä. Luotiin uusia tasavaltalaisia symboleja ja aiempia määritettiin uudelleen. Vuoden 1789 vallankumouksen yhteydessä laulettu verisestä *Marseillesista* ja vallankumouksen trikolorilipusta tuli kolmannen tasavallan virallisia symboleja. Koska kansanjoukkojen alttius nousta kapinaan tiedostettiin, tasavalta rohkaisi kansaa osallistumaan merkittäviin yhteisiin tapahtumiin, esimerkiksi kansallisten merkkihenkilöiden hautajaisiin. Suuren vallankumouksen satavuotisjuhlavuonna 1889 kansalaisia kutsuttiin osallistumaan Pariisin maailmannäyttelyyn, jonka yhteydessä juhlittiin tasavallan teknologista, kulttuurista ja siirtomaamahtia. (Ks. esim. Kelly 2008, 2–4, 13–14.)

Tasavaltalaisen identiteetin rakentamisesta tuli Ranskan kolmannen tasavallan keskeinen tavoite, ja musiikki valjastettiin monin tavoin palvelemaan tätä päämäärää. Riittämättömäksi todettua kansallista puolustustahtoa saatettiin vahvistaa paradoksaalisesti omaksumalla esikuvaksi sodan voittaneen Saksan musiikki. Vuonna 1871 perustettu Société nationale de musique otti tosin tunnuslauseekseen kansallisesti kajahtavan iskulauseen ”ars gallica”, mutta ajankohdan taiteellisena ja moraalisenä päämääränä oli saksalaisessa musiikissa kuultu vakavuus. (Strasser 2001.) Vuosisadanvaihteen ranskalainen *wagnérisme* ilmeni niin säveltämisen, esittävän säveltaiteen kuin yleisön musiikkimaunkin alueella (esim. Fauser & Schwartz 1999). Isänmaanrakkauden ja kansallisen yhtenäisyyden luomiseksi koululaitos panosti saksalaisen esikuvan mukaisesti maakunnallisten ja kansanlaulujen opetukseen (esim. Cheyronnaud 1993, 57; Weber 1976, 442).

Tutkimuksen keskittyessä Saksa–Ranska-jännitteeseen on 1890-luvulta kauas 1900-luvulle ulottunut venäläisen säveltaiteen menestys Ranskassa jäänyt paljolti vaille huomiota. Ranskan kuningasvallan luhistuttua suuressa vallankumouksessa 1789 oli maa ollut vuoteen 1870 mennessä kolmesti perustuslainen monarkia, kahdesti tasavalta ja kahdesti keisarikunta. Venäjää koskevat ajattelutavat olivat nekin muuttuneet.¹ Venäläinen ylhäisö ja liikemiehet seurustelivat Aleksanteri II:n ja Napoleon III:n melkein päällekkäisten hallintokausien aikana samojen ranskalaisten yhteiskuntaryhmien kanssa. Pariisiin oli asettunut venäläisiä poliittisia pakolaisia ja kotimaassa karsastettuja katolisen uskon omaksuneita henkilöitä. Vuodesta 1860 alkaen Pariisiin alkoi saapua Venäjän valtion eläkkeen turvin työskenteleviä taidemaalareita.² Säveltäjästä Mihail Glinka oleskeli Pariisissa 1844–1845 saaden musiikkiaan Hector Berliozin ansiosta esille ja palasi sinne vuosina 1852–1854. (Campbell s.a.) Tämä artikkeli osoittaa,

¹ Pietari Suuren esittäytyessä vuonna 1717 7-vuotialle Ludvig XV:lle ja oleskellessa Ranskassa neljän kuukauden ajan paikallinen lehdistö esitteli lukijoilleen tuntematonta Venäjää (Kayser 1962, 7–9). Kun keisari Aleksanteri I ratsasti joukkoineen maaliskuussa 1814 Napoleonin armeijan kukistajana Pariisiin ja ilmoitti kunnioittavansa vanhan Ranskan yhtenäisyyttä, hän herätti myötämieltä ranskalaisten kuningasmielisten keskuudessa. Venäläisen aateliston, taiteilijoiden ja taideopiskelijoiden vapaat Pariisin-oleskelut loppuivat Pietarin vuoden 1825 dekabristikapinaan, joka puhkesi venäläisen sotilas- ja hallintoeliitin sekä älymystön Ranskasta omaksumien vapauden aatteiden innoittamana ja jonka Nikolai I verisesti tukahdutti. Maastapoistumiskiellon astuttua 1830 voimaan vain Nikolain erityisluvan saaneet aristokraatit saattoivat oleskella Pariisissa. Aleksanteri II:n 1861 allekirjoittama päätös orjuuden poistamisesta huomioitiin Ranskassa myönteisesti. (de Montclos 1996, 9–10, 29–30, 33, 51.)

² Ivan Turgenjev, Pariisiin 1847 saapunut ja sitten laulajatar Pauline Viardot’n perhepiirissä elänyt kirjailija, oli keskeinen yhdyshenkilö näille pakolaisille ja ranskalaisille kirjallisille piireille, etenkin Prosper Mériméille, Gustave Flaubertille, Émile Zolalle ja Alphonse Daudet’lle. Alexandre Dumas vanhempi, Théophile Gautier sekä Jules Verne tekivät matkakirjailijoina Venäjää Ranskassa tutuksi. Kaikki vaeltajat-suuntauksen (*peredvižnikit*) suuret taidemaalarit oleskelivat Pariisissa. (de Montclos 1996, 30–31, 54, 56–59, 69, 71–74.)

että kolmannen tasavallan aikana ranskalaista maaperää muokattiin monin erikoislaatuisin tavoin venäläiselle musiikille vastaanottavaiseksi jo kauan ennen tutkimuksen hyvin tuntemaa, usein musiikinhistorian käännekohtana mainittua Serge Diaghilevin baletin ja Stravinskyn sävellysten tuloa Pariisiin vuonna 1909.

Aiheena Ranskassa ja varsinkin Pariisissa lokakuussa 1893 järjestetyille ”ranskalais-venäläisille” tai ”venäläisille juhlille” (ransk. *fêtes franco-russes*, *fêtes russes*) oli Venäjän laivaston vastavierailu Ranskan laivaston Venäjän Kronstadtin 1891 tekemälle vierailulle (ks. Klinge 1998, 48–49; de Montclos 1996, 81–83). Venäläisen laivaston komentajana ja keisari Aleksanteri III:n henkilökohtaisena edustajana Ranskassa toimi Venäjällä loistavan uran luonut suomalaissyntyinen amiraali Theodor Avellan (1839–1916, ks. Klinge s.a.). Lokakuun 1893 vierailu edelsi Ranskan ja Venäjän välisen diplomaattisen ja sotilaallisen liittosopimuksen ratifioimista. Maiden lähentyminen merkitsi ranskalaisille parikymmenvuotisen eristymisen ja sotilaallisen uhkan hälvenemistä, ja se synnytti väestössä riemukkaan voimaantumisen kokemuksen (esim. Pasler 2009, 669; de Montclos 1996, 82–83). Musiikki oli juhlallisuuksien keskeinen tekijä sen tulkittaessa läsnäolijoiden, kulttuurien ja paljolti myös kielten erottamien osapuolten arvoja ja tunteita. Myös ”venäläisistä juhlista” tuli suuri tasavaltalainen manifestaatio.

1800-luvun ranskalaiseen musiikkimakuun kuulunut mieltymys eksoottiseen tarjosi musiikin alueella lähtökohdan Venäjään lähentymiselle, mutta eksotismi ei selitä ilmiötä kokonaisuudessaan. Nationalismin ideologinen ulottuvuus näyttyy lokakuun 1893 venäläisten juhlien musiikissa erikoislaatuiseella tavalla, joka ei koskenut vain ammattimaisen musiikinharjoituksen tyylinmuodostusta ja oppineen musiikin kuluttajia, yhteiskunnan eliittejä, vaan eri kansankerrosten affektiivista ja ideologista sitoutumista. Varsinkin Pariisissa vanhan kosmopoliittisuuden perustalle rakentui vuorovaikutus, jossa toiseus ja kansallistunne sulautuivat uudenaikaiseksi kokemistavaksi.

Kun katse tässä artikkelissa kohdistuu ”venäläisiin juhliin”, halutaan toistaiseksi huonosti tunnetun aineiston avulla selvittää, millaisia toimintatapoja poliittinen nationalismi omaksui ohjatessaan musiikin ja sen kokemuspohjan kehitystä 1800-luvun lopun Ranskassa sekä erityisemmin miten kolmas tasavalta käytti musiikkia tasavaltalaisen identiteetin lujittamiseen. Kyse ei nimittäin ollut pelkästä diplomatiasta vaan myös eräänlaisesta kansakunnan siirtymäriitistä – läpi koko kansakunnan käyvästä, valtiollisesti johdetusta identiteettityöstä, jota operoimaan oli kutsuttu ranskalainen lehdistö.

Kuvaan seuraavassa tasavaltalaisen johtoportaan, ranskalaisen lehdistön ja musiikkiväen – ammattilaisten ja harrastajien – vuorovaikutusta venäläisten juhlien toteuttamisessa. Esittelen venäläisten juhlien musiikkiohjelmiston ja erittelen musiikkipitoisten juhlallisuuksien tapaa koskettaa yhteiskunnan kaikkia kerrostumia eliiteistä työväestöön, gaalatilaisuuksista kansanjuhliin. Aineistonani ovat Ranskan ulkoasiainministeriön asiakirjat, ajankohdan päivälehdistö, Pariisin Opéran rekisterit ja ranskalaisten harrastajamusiikkiyhdistysten lehdet.

Johtajat, kansanjoukot ja lähentymisen psykologia

Kun Aleksanteri II oleskeli Pariisissa maailmannäyttelyn 1867 yhteydessä, kyseessä oli tyypillinen toisen keisarikunnan ja Napoleon III:n ajan hallitsijavierailu, johon Ranskan poliittinen oppositio suhtautui kylmästi (Kayser 1962, 9; de Montclos 1996, 54). Neljännesvuosisata myöhemmin uutiset Ranskan laivaston Kronstadtin-vierailunsa 1891 yhteydessä kokemasta loistavasta ja sydämellisestä vastaanotosta herättivät ranskalaisissa innokkaita venäläismielisiä tunteita (Kayser 1962, 18–20). Ranskan yhteiskuntaelämä oli rauhoittunut ja vallanvaihdoksen uhka loitontunut, kun maiden lähentyminen venäläisen vierailun muodossa nyt jatkui (Girault 1999, 244–245). Maiden hallitukset olivat laatineet salaisesti sotilaallista yhteistyötä koskevan sopimuksen, jonka allekirjoittamista oli kuitenkin lykätty (Kayser 1962, 30, de Montclos 1996, 81–82). Kansalaismielipiteen muokkaamiseksi sopimukselle suosiolliseksi Ranskan hallitus tuki maansa lehdistöä lokakuun 1893 laivastovierailun juhllisuuksien järjestämisessä (Vachon s.a. 2, Kayser 1962, 30). Lehdistön edustajien toimikunta käynnisti siten maan johdon suojeluksessa varainhankintakampanjan, jonka tarkoituksena oli venäläisvaltuuskunnan kunnioittaminen Pariisissa järjestettävien kansanjuhlien muodossa. Kampanjan ylitettyä vain muutaman päivän kuluessa sille asetetun tavoitteen edettiin muodostamaan lehdistön ohjelmatoimikunta, joka valitsi itselleen toimeenpanevan valiokunnan. Kaupungit ja kunnat päättivät nekin käyttää varoja julkisten juhlien toteuttamiseen. Kun yhteisymmärrys kuntien ja lehdistötoimikunnan kanssa oli syntynyt, päätti maan hallitus (ministerineuvosto) vastaanottojen ja juhlien järjestämisestä välimerellisessä satamakaupungissa Toulonissa, jonne viisi venäläistä sota-alusta ja yli 2000 miehistön jäsentä rantautuivat, sekä pääkaupungin aloitteen ansiosta Pariisissa. (Vachon s.a. 2–4.)

Näissä kahdessa kaupungissa järjestettiin suurimmat juhllisyydet. Toulonin väestö kasvoi ajan 70 000:sta juhlien takia tilapäisesti 300 000:een. Tulopäivän 13. lokakuuta 1893 kansanjuhlaan kokoontui satatuhatta ihmistä, ja ranskalais-venäläistä balettiesitystä Place de la Libertéllä seurasi 30 000 katsojaa. On viitattu miljoonan juhlijän kokoontumisiin Pariisissa, jonne tuli maakunnista 300 000 kansalaista. Arvokkaimmat venäläisvieraat nousivat siellä tiistaina 17.10. junaan Lyonin asemalla sadantuhannen ihmisen tervehtiessä. Vaunusaattue eteni kohti vieraiden asuinpaikaksi määrättyä avenue de l'Opéran Cercle militaire -palatsia riemuitsevan työväestön täyttämien symbolisten Bastiljin ja Tasavallan aukoiden kautta. Katukäytäviltä, ikkunoista, parvekkeilta, katoilta ja puista tulvi kukkatervehdyksiä, lentosuukkoja, kättentaputuksia ja hurraa-huutoja. Venäjän ja Ranskan liput liehuivat, ja väkijoukko lauloi *Marseljeesia* ja Venäjän kansallishymniä. Venäläiset upseerit ja yleisö vaihtoivat kädenpuristuksia ja vierailun mittaansa usein nähtyjä suudelmia. Bastiljin aukiolla vaunut pysähtyivät vuoden 1789 Heinäkuun muistomerkin luo, upseerit nousivat seisaalleen ja paljastivat päänsä. (Vachon s.a. 2–4, 6–7, 17, 20, 82; Kayser 1962, 38.) Tilannetta Tasavallan aukiolla (Vachon s.a. 62–65) ilmeisesti mukailee Pietarin laivaston museossa

Kuva 1. Leon Bakst, ”Karnevaali Pariisissa amiraali Avellanin kunniaksi 5. lokakuuta 1893” (1900). Laivaston keskusmuseo, Pietari. Valokuva: Jussi Nuorteva.

säilytettävä Léon (Lev) Bakstin, Diaghilevin *les Ballets russesin* myöhemmän lavastaja–puvustajan maalaus ”Karnevaali Pariisissa amiraali Avellanin kunniaksi 5. lokakuuta 1893” (vrt. Klinge 1998, 48–49).³

Aikalaiskuvauksissa Avellanin ranskalaisiin tekemä vaikutus saa messiaanisen sävyn.

Heti kun venäläisen eskaaderin komentaja ilmestyy [Toulonissa] parvekkeelle, räjähtää raju ilo ilmoille. Hän joutuu näyttäytymään uudelleen vielä kolmesti vastatakseen yhä haltioituneemmaksi käyvän väkijoukon toivomukseen. Suuren kokonsa, voimakasrakenteisen päänsä, leveiden kasvojensa, sinisten suomalaisen miehen silmiensä, kullanhoitoisen viuhkamaisen partansa johdosta hän miellyttää tätä muotokauneuteen ihastunutta välimerellistä kansaa, jonka hän valloittaa kolossin ylväällä tyyneydellään ja hymyävällä ylpeydellään, tämä kansa kun tuntee perinteistä mieltymystä eläviä allegorioita kohtaan. (Vachon s.a. 18.)⁴

³ Ranskassa (ja Suomessa) käytössä olleen gregoriaanisen kalenterin mukaan 5.10. oli 17.10.

⁴ Aussitôt que le commandant de l’escadre russe apparaît au balcon, c’est une joie impétueuse ; trois fois, il doit s’y montrer de nouveau, pour répondre au désir de la foule, de plus en plus exaltée. Avec sa haute stature, sa tête puissante, son large visage aux grands yeux clairs de Finlandais, à barbe flavescente en éventail, l’amiral plaît à ce peuple méridional, épris de beauté plastique ; et la noble sérénité, la fierté souriante du colosse le séduisent, dans son goût traditionnel de vivantes allégories.

Sama juhlatunnelma ja hyvinkin yksityiskohtaisesti muistiin kirjatut tapahtumat toistuvat lukuisissa aikalaiskuvauksissa venäläisvieraiden 24.10. asti kestäneestä Pariisin-oleskelusta. Kirjailija ja Ranskan akatemian jäsen Eugène-Melchior de Vogüé, aiempi Ranskan Pietarin suurlähetystön lähetystösihteeri, muistelee aikalaistodistajana:

Aina samoista aineksista kokoon pantu näytelmä, jota pariisilainen kekseliäisyys aina muunteli, oli aina suurempi ja koskettavampi viimeiseen apoteoosiin saakka, tähän unohtumattomaan hetkeen, jolloin amiraali oopperasta poistuttuaan ja takaisin asemalle saavuttuaan nousi kuin keijukaisten kuningas yksin vaunuunsa häneen kohdistuneiden sähköisten valonheittimien valaisemana, keskellä mustaa ihmismassaa. Väkijoukon aaltoilun saattoi yön keskellä aavistaa ja sen koon päätellä etäisillä kaduilla kaikuvien huutojen perusteella.⁵ (de Vogüé s.a., x.)

Ihmeenkaltaisena kuvattu venäläis-ranskalaisten kohtaamisten affektiivisuus, joka sai konkreettisia fyysisiä muotoja, tulee esiin useissa kertomuksissa. Ne koskevat myös toisilleen entuudestaan vieraiden ihmisten ”suutelomenoja” (Vachonilla ranskaksi *embrassades*) väkijoukon keskellä: venäläiset upseerit suutelevat ”poskille, huulille, kaulaan, niskaan, mihin vain ulottuvat” ylpeydestä ja ilosta kiljahtelevia pariisittaria (Vachon s.a. 90; ks. myös Kayser 1962, 40). Niin painetuissa kuvauksissa kuin diplomaattisissa lähteissäkin toistuu tunnevoimaisin sanoin tulkittu ajatus, että vaikka Ranskan ja Venäjän liiton oli odotettu perustuvan pelkkiin sotilaallisiin ja puolustuksellisiin tarkoituksiin, kahden maan kansaa yhdisti todellinen rauhantahto ja veljeys, johon myös viitataan sanalla rakkaus (Vachon s.a. 2; Kayser 1962, 21–22, 34, 255–266; de Vogüé s.a. ii).

Monissa kirjoituksissa sanottiin Ranskan kansallisen yhtenäisyyden muodostuneen venäläisvierailun seurauksena ennen kokemattomaksi. Kansakunnan suunta ei kuitenkaan miellyttänyt esimerkiksi pientä socialistien ryhmittymää (ks. myös Kayser 1962, 40–42). Tasavaltalaisen parlamentarismien arvostelu oli elinvoimaista. Vaikutusvaltainen nationalisti, kirjailija ja poliitikko Maurice Barès arvosteli *Le Figarossa* 24.10.1893 kansan alttiutta kiihotukselle:

Tämän viikon aikana ja tämääntapaisessa vaikeassa tilanteessa, jossa ilmenevät voimakkaina yhteiskunnallisen tilamme kaikki eri piirteet, on helppoa todeta, ettei valvomassa ole enää neuvonantajaa, kansanedustajaa tai presidenttiä. Edessämme aukeaa pelkkä katu. Mutta Katu, jonka näemme huutavan suosiotaan ulkomaalaisten kulkueelle, on aivan yhtä valmis syytymään jollekin toiselle kansalliselle kulkueelle.

Iltatuulessa paukkuvat liput, soittokunnat, sytytetyt soihdut, aseet ja takajaloilleen nousevat hevoset, jotka muodostivat torstain unohtumattoman kulkueen, rue de la Paix’in hieno koristelu iltahämärässä tuhansine oransseine valoineen ja liikuttuneiden pariisittarien täyttämine parvekkeineen – tällä kaikella häilyvällä loistolla ei

⁵ Spectacle toujours fait des mêmes éléments, toujours varié par l’ingéniosité parisienne, toujours plus grand et plus émouvant, jusqu’à l’apothéose finale, cette inoubliable minute où l’amiral, sortant de l’Opéra et regagnant la gare, se dressait seul dans sa voiture, éclairé comme un roi de féerie par les feux convergents des projecteurs électriques, au centre des masses noires dont on devinait la houle dans la nuit et qu’on pouvait dénombrer à l’immense clameur répercutée dans les rues lointaines.

ole selvää merkitystä, ja kuitenkin kukaan ei jää sille kylmäksi; on kysymys kenraaliharjoituksesta näytelmään, josta puuttuu vain suuri pääosa.⁶ (Barrès 1893.)

Ranskalaisten ja varsinkin pariisilaisten käytöstä laivastovierailun aikana voitaisiin pitää joukkohysteriana, ellei kirjoituksissa myös nimenomaan kuvattaisi pariisilaisten väkijoukkojen erikoislaatuisen hallittua asennetta (esim. de Vogüé s.a. xiii). Sen merkitystä oli kansalaisille teroittanut ja saksalaisvastaisista provokaatioista varoittanut ranskalainen lehdistö (Kayser 1963, 31). Venäjän ulkoministeri de Giers lainasi keisari Aleksanteri III:n sanoja kertoessaan Ranskan Pietarin suurlähetystön lähetystöneuvos de Vauvineux'lle hallitsijan suhtautumisesta saamiinsa laivastovierailua koskeviin uutisiin:

[Ranskan] väestön asenteessa ei ollut vähiten huomattavaa se järkevyyttä, jota se osoitti olosuhteissa, jotka olisivat olleet omiaan liikaa kiihottamaan [Ranskan ja Venäjän ystävyydelle] vähiten helposti syttyviä mielikuvituksia. Pahantahtoisimmat eivät onnistuneet nostattamaan ainoakaan huutoa, ei ainuttakaan sanaa, joka olisi voinut antaa aiheen epäilyttävään tulkintaan. Voidaan vain kumartaa viisaalle väkijoukolle, joka todisti niin sanoakseni poliittisesta älykkyydestä.⁷

Laivastovierailun jälkeen Aleksanteri III ei enää epäillyt ratifioida pitkään alkikirjoituksia odottanutta liittosopimusta (Kayser 1962, 30, 257; Girault 1999, 244–245; de Montclos 1996, 82).

---

⁶ Au cours de cette semaine et dans cette façon de crise où apparaissent en vigueur tous les traits de notre état social, on constate bien qu'il n'y a plus conseiller, député, ministre ni président qui vaille. Seule s'étale la rue. Or la Rue, que nous voyons acclamer le cortège des étrangers, est toute prête à s'illuminer pour un autre cortège national.

Drapeaux claquant au vent du soir, musiques, torches enflammées, armes et chevaux cabrés qui composaient cette inoubliable retraite aux flambeaux de jeudi, décor exquis de la rue de la Paix, au crépuscule, avec ses milliers d'oranges lumineuses et ses balcons chargés de Parisiennes émues, toutes ces splendeurs mouvantes n'ont pas de sens précis, et pourtant nul ne leur est insensible ; c'est la répétition générale d'une pièce qu'il ne manque plus que le grand premier rôle.

(Barrèsista ja tasavaltalaisen parlamentarismien arvostelusta Ranskassa ennen ensimmäistä maailmansotaa ks. esim. Winock 2014, 148–154, 166–174.)

⁷ Ce qu'il y a eu de non moins remarquable dans l'attitude de la population, est la sagesse dont elle a fait preuve, au milieu de circonstances propres à surexiter les imaginations les moins inflammables. Les plus malintentionnés ne sont pas arrivés à relever ni un cri, ni un mot pouvant donner lieu à une interprétation douteuse. On ne peut que s'incliner devant la sagesse d'une foule faisant preuve d'une intelligence pour ainsi dire politique. – Lähetystöneuvos, kreivi de Vauvineux kirjeessä Ranskan ulkoministerille 4.11. 1893. Ambassade de la République Française, Section Politique, n° 97. Entretien avec M. de Giers. St. Pétersbourg le 4 novembre 1893, s. 252–253. Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Paris. Russie [tome] 299 [1893] juillet – décembre.

Säveltaidetta, identiteettityötä ja diplomatiaa

Upseereille ja muille kutsuille merkkihenkilöille järjestettiin venäläisvieraiden Touloniin saapumisen iltana 13.10. kaupungin Grand Théâtressa gaalanäytännöt. Ranskan ja Venäjän ekspansiivisen aluepolitiikan hengessä ohjelmassa oli Meyerbeerin *L'Africaine*-oopperan neljäs näytös "O paradiso" -aarioineen sekä "Kevätjuhla"-baletti Ambroise Thomas'n oopperasta *Hamlet* ja *Michel Strogoffin* toisen näytöksen baletti (Vachon s.a. 20). Lienee kysymys Marius Baggersin musiikista näytelmään, jonka Jules Verne muokkasi Adolphe d'Erreryn kanssa seikkailuromaaninsa "Tsaarin kuriiri" (*Michel Strogoff*, 1876) pohjalta. Näin vieraita muistutettiin Ranskan Venäjää kohtaan tuntemaan kiinnostuksen pitkästä linjasta.

Pariisiin "suuren venäläisen viikon" (Vachon s.a. 105) aikana amiraali Avellanille ja venäläisille upseereille järjestettiin aamusta yöhön jatkuvaa virallista ja yksityistä ohjelmaa. Järjestäjien kannalta yhtä tärkeää oli kansalaisten perehdyttäminen ja sitouttaminen ranskalais-venäläiseen ystävyYTEEN. Ranskalaislehdet julkaisivat vierailun aikana yhä uusia tietoja Venäjästä. *Le Figaro* korosti keisarin henkisiä ansioita muistuttaen, että Aleksanteri III itsekin etevänä muusikkona rakasti musiikkia – mieluiten hän soitti puhallinsoittimia ja varsinkin kornettia, jonka hän hallitsi kuin virtuoosi ikään. Hänen kerrottiin äskettäin lahjoittaneen 400 000 ruplaa, arvoltaan enemmän kuin miljoona frangia, uuden konserttisalin rakentamiseksi Moskovan konservatorion yhteyteen. (*Le Figaro* 1893a.)

Pariisissa 15. ja 22.10. pidetyillä Concerts Colonnen konserteilla voidaan vastaavasti nähdä juhlatunnelman nostamisen ohella pedagoginen tarkoitus. Sanomalehti *Écho de Paris* järjesti yhteistyössä Concerts Colonne -orkesterin ja sen kuorojen kanssa jo ennen vieraiden tuloa venäläisen konsertin, jota Venäjän Ranskan suurlähettiläs paroni de Mohrenheim kunnioitti läsnäolollaan. Lehden kutsuttua tilaisuuteen melkein kaksituhatta vierasta Pariisiin eliittien, lehdistön ja Concerts Colonnen tilaajien piiristä Châtelet-teatterin yli 3000-paikkainen sali oli täynnä (Darcours 1893). Tapahtuman kunniaksi lehti oli järjestänyt myös sävellyskilpailun, jonka voittaja, Gabriel Piernén *La Fraternelle* (suom. Veljeyden side) kuoroille, orkesterille ja sopraanosolistille Marc Libérat'n runoon kuultiin venäläisten sävellysten rinnalla. Säveltäjä käytti teoksessa katkelmia Venäjän hymnistä, *Marseljeesista* ja Beethovenin yhdeksännen sinfonian "Oodista ilolle".⁸ Kertosäkeen teksti kuului: "Aina kauemmas! Aina korkeammalle! Veljelisten liekkien polttamana venäläiset, ranskalaiset, tarttukaamme toisiimme kädestä, antakaamme sielujemme ja mikäli välttämätöntä myös veremme sekoittua toisiinsa!" Sävellys jouduttiin yleisön innostuksen johdosta toistamaan. (H.F. 1893.)

Écho de Paris'n toimiminen yhteistyössä Concerts Colonnen kanssa on ymmärrettävää. Orkesterin käyttämä Châtelet'n sali oli sen kilpailijoiden, Pasdeloup- ja Lamoureux-orkestereiden saleja suurempi. Tämä teki mahdolliseksi

⁸ Beethovenin yhdeksännen sinfonian käyttöyhteyksistä ja niiden ideologisista sidoksista ks. Buch 1999 ja 2003.

tarjota kohtuuhintaisia lippuja ja suunnata ohjelmat suurelle yleisölle. Kapellimestari Édouard Colonne käsitti työnsä yleisönkasvatukseksi ja kokosi ohjelmia, joiden tarkoituksena oli esitellä pariisilaisille musiikin historiaa ja muiden maiden musiikkikulttuureja (ks. esim. Pasler 2000; Pasler 2009, 460–472). Hänellä oli entuudestaan henkilökohtaisia venäläisiä yhteyksiä. Colonne oli johtanut Pjotr Tšaikovskin musiikkia ja kutsunut tämän vuonna 1888 ensimmäisenä ei-ranskalaisena kapellimestarina johtamaan teoksiaan Colonne-konserteissa (Lischke 1993, 247–248). Kun venäläinen musiikkikustantaja Mitrofan Beljajev järjesti Pariisiin vuoden 1889 maailmannäyttelyn yhteydessä kaksi Nikolai Rimski-Korsakovin johtamaa, ranskalaisen musiikkiväen piirissä suurta kiinnostusta herättänyttä venäläistä konserttia, käytössä oli Colonnen orkesteri (Lischke 1993, 260).⁹ *Le Figaro* (1893a) huomautti, että ranskalaiskapellimestari oli pari vuotta aikaisemmin johtanut konsertteja Moskovassa, unohtaen esiintymiset Pietarin Mariinski-teatterissa (Lischke 1993, 275).

Tšaikovski oli tämän Colonnen ensimmäisen juhlakonsertin ohjelmassa edustettuna vain laulujen ja pianokappaleiden kautta. Niitä soitti kansainväliseen maineeseen nouseva nuori venäläinen pianovirtuoosi, muiden muassa Nikolai Rubinsteinin ja Lisztin kouluttama Alexander Siloti. Kuultiin myös Anton Rubinsteinin ja ukrainalaisen Mihail Nikolajevitš Kolatševskin lauluja, César Cuin *Cavatina* viululle, Anton Arenskin pianosävellys sekä balettikohtaus Anton Rubinsteinin oopperasta *Feramors* ja – huomionosoituksena niin ”Venäjän musiikin perustajalle” kuin maan hallitsijallekin – aaria Mihail Glinkan oopperasta *Elämä tsaarinnan puolesta* (ven. *Žizn za tsarja*). Lisäksi kuultiin sävellyksiä, jotka muokkasivat tulevien vuosikymmenten aikana voimakkaasti Ranskan yleisön musiikkimakua ja säveltäjien mielikuvitusta (Tyrväinen 2013, 226–236).

Rimski-Korsakovin orientalistisesta sinfonisesta runosta *Antar*, joka oli kuultu jo vuoden 1889 maailmannäyttelyssä, tuli Pariisissa suosikkiteos (Tyrväinen 2013, 230, 232, 235, 486). Se innosti taas kritikkoja ihastuneisiin kuvauksiin samoin kuin Borodinin toinen sinfonia, joka sekin tunnettiin Pariisissa entuudestaan ja jonka ensimmäisen osan avausaiheesta tuli 1900-luvun alussa ranskalaisen apaššit-taiteilijapiiriin tunnussävel (H.F. 1893; Darcours 1893; Dukas 1893a; Tyrväinen 2013, 302).¹⁰ Konsertti päättyi Venäjän hymniin ja *Marseljeesiin*, jotka yleisö kuunteli lehtitiedon mukaan uskonnollisen tunteen vallassa seisaaltaan (H.F. 1893). Jäljellä oli legendaarisen näyttelijättären Sarah Bernhardtin Jeanne d’Arcin puvussa lausuma vankilakohtaus Jules Barbier’n näytelmästä *Jeanne d’Arc*. Orléansin neitsyestä oli tullut Ranskan historian sankarilahmo ja hänet oli omaksuttu yhdeksi kolmannen tasavallan keskeisistä identiteettisymboleis-

⁹ Jo Pariisiin maailmannäyttelyn 1878 venäläisen musiikin konserteissa kuultiin Glinkaa, Bortnjanskia, Dargomyžskia, Serovia, Anton Rubinsteinia, Tšaikovskia sekä toistaiseksi ainoana Viiden ryhmän säveltäjien teoksista Rimski-Korsakovin alkusoitto *Sadko* (Lischke 1993, 147–148; Tyrväinen 2013, 297).

¹⁰ Dukas’n (1893) vähän aiemmin ilmestyneessä, hyvin arvostavassa venäläistä musiikkia käsittelevässä esseessä havainnollistuu, miten suuri vaikutus César Cuin kirjalla *La musique en Russie* oli venäläistä musiikkia koskeviin ranskalaisiin ennakkokäsityksiin.

ta (Fauser 2001, 75–77, 83; Kelly 2008, 3). Vankilakohtaus nosti ranskalaisten mieliin heidän aiemmin parikymmenvuotisen kansallisen eristyneisyyden aikana tuntemansa huolen.

Colonne-orkesterin toisen konsertin ohjelma oli venäläis-ranskalainen. Ranskalaista musiikkia edustivat Georges Bizet'n ponnekas konserttialkusoitto *Patrie* (suom. Isänmaa), kaksi laulunumeroa – Jumalan hyvydestä aistivoimaisesti kiittävä César Franckin *Procession* (suom. Kulkue) ja Léo Delibesin *Myrto* – sekä kohtaus Berliozin oopperasta *Les Troyens* (suom. Troijalaiset). Viimeksi mainittu vei ajatukset Pohjois-Afrikan maaperälle. Rimski-Korsakov käytti sävellyksissään, kuten myös jälleen esitetystä *Antarissa* ranskalaisen musiikintutkijan Francisco Salvador-Danielin siellä keräämiä algerialaisia sävelmiä (Jacono 2008, 89). Borodinon toinen sinfonia kuultiin sekun toistamiseen. Venäläisestä orkesterikirjallisuudesta kuultiin myös Tšaikovskin suuri, alkuvoimainen *Slaavilainen marssi* sekä Glinkan venäläiseen kansanmusiikkiin nojaava *Kamarinskaja*. Intiimimpää ohjelmistoa edustivat Glazunovin *Cavatina* viululle sekä Silotin soolonumerot, Glazunovin preludi ja Balakirevin virtuoosikappale *Islamey*. Viimeksi mainittu liittyi konserteissa monessa muodossa edustettuun, ranskalaisia ja venäläisiä yhdistävään orientalistiseen suuntaukseen.

Päivälehdet kertoivat, että musiikki juhlisti ranskalais-venäläistä ystävyyttä ja kuului kaikille. Kun Venäjän suurlähetystö tarjosi arvovieraille keskiviikkona 18.10. lounaan, viihdytti herra Desgrangesin orkesteri heitä *Le Tempsin* (1893a) mukaan tilaisuuden alusta loppuun. Torstaina 19.10. Opéra-Comiquessa oma orkesteri esitti Paul Pugén sovittamat *Marseljeesista* ja Venäjän hymnistä Gounod'n oopperan *Mireille* ja Saint-Saënsin *Phryné*n välissä (*Le Temps* 1893). Opéra-Comiquen kuoro kunnioitti venäläisten upseerien saapumista lauantain 21.10. näytäntöön Venäjän hymnillä, jonka yleisö innoissaan toisti. Venäläisten pyydettyä *Marseljeesia* Jean Mouliérat, Donizettin oopperan *La fille du régiment* (suom. Rykmentin tytär) kuulu tenorisolisti, marssi lavan halki kantaen trikolorilippua ja laulaen vuoden 1789 vallankumouslaulua. *Le Figaro* (1893) luonnehti kuulijoiden tunnetta sanoin kuvaamattomaksi.

564 Pariisin kaupungin kutsumaa arvovieraasta illasti torstaina 19.10. kaupungintalon juhlatiloissa nauttien myös Borodinon (*Ruhtinas Igor*, ven. *Knâz' Igor*), Tšaikovskin (*Marche solennelle*), Augusta Holmèsin (*Ludus pro patria*), Charles Gounod'n (*Sapho*), Jules Massenet'n (*Les Érinnyes*), Ernest Reyerin (*Érostrate*) ja Camille Saint-Saënsin (*Hymne à Victor Hugo*, *Marche héroïque à la mémoire d'Henri Regnault*) sävellyksistä ja niiden katkelmista sekä Opéran, Opéra-Comiquen ja Comédie Française taiteilijoiden ja Paul Taffanelin johtaman Société des Concerts du Conservatoire -orkesterin esityksistä (Vachon s.a. 83–84). Kellon tullessa 21.30 kaupunginvaltuuston puheenjohtaja vei Ranskan tasavallan presidentin, Avellanin ja suurlähettiläs de Mohrenheimin parvekkeelle seuraamaan kaupungintalon aukiolla alkavaa suurta kansanjuhlaa, johon miljoonan katsojan seuraama soihtukulkue liittyi (Vachon s.a. 75–83).

Pariisilaisten väkijoukkojen osoitettua näin uskollisuutensa jatkui tasavaltalainen ranskalaisdiplomatia naisten avuin: amiraalille upseereineen tarjottiin Vachonia lainaten ”iloa pariisilaisesta naissuloudesta kukassaan”. Miehinen

seurue johdatettiin puolenyön jälkeen *Le Figaron* toimitiloissaan järjestämään yksityiseen tilaisuuteen. Miehet kohtasi ”pariisilaisten teattereiden kaikista kauniista, sievistä, henkeistä taiteilijoista, tragedienneista, laulajattarista, komedienneista, diivoista ja pikkudiivoista koottu valikoima”, joita naisia oli pyydetty ”ystävällisen” ja ”henkilökohtaisen” tunnelman saavuttamiseksi esiintymisensä ohella istumaan katsomossa vieraiden seurassa. Näin lehden vieraat saattoivat ”osoitettua ensin suosiota taiteilijattaren lahjoille ja naisen kauneudelle sitten nauttia hänen henkensä viehätyksestä”. Paikalla olivat vain kahden miesesiintyjän ohella¹¹ yhdysvaltalainen oopperalaulajatar Sybille Sanderson, näyttelijätär Anna Judic, operettilaulaja Louise Théo, laulajatar ja näyttelijätär Jeanne Granier, kabareelaulajatar Yvette Guilbert, operettilaulajatar Juliette Simon-Girard, operetti- ja varieteelaulaja Marcelle Lender, näyttelijätär Irma Perrot, sopraano Jane Pernyn,¹² laulajatar ja näyttelijätär Marguerite Deval, tanssijatar Jeanne Lamothé ja [tanssijatar Sylvia?] Litini. Maineikkain kaikista, Sarah Bernhardt oli ”estynyt tulemasta”. (Vachon s.a. 115–116.)

Ranskan tasavallan presidentti Sadi Carnot oli delegoinut lehdistölle loistavimman tilaisuuden, Pariisiin Opérassa 24.10. pidetyn gaalan järjestämisen (C.C. 1893, *Un Monsieur de l’Orchestre* 1893).¹³ Sosialistien ja konservatiivien välisten ristiriitojen takia tämä edellytti tahdikkautta. Itseoikeutettuja kutsuvieraita olivat Avellan upseereineen, suurlähettiläs de Mohrenheim, ranskalaisista Carnot itse, hallituksen jäsenet, iäkäs marsalkka Canrobert ja joukko muita ranskalaisia sotilashenkilöitä sekä oopperan johtajat. Lehtimies ja poliitikko Henri Rochefortin *L’Intransigent*-lehdessään julkaiseman vaatimuksen seurauksena lehdistötoimikunta joutui lisäämään kutsuvieraslistaan sata ammattiliittojen ja työtuomioistuinten jäsentä (Kayser 1962, 40). Myös parhaiden yliopistojen opiskelijoita oli kutsuttu (Vachon s.a. 140).

Kello 18 Opéran aukio alkoi täyttyä uteliaista, ja tasavaltalaiskaartin soittokunta alkoi soittaa Opéran ulkopuolella klo 20. Kaukainen huuto ja sotilasrumpujen pärinä kertoivat venäläisvieraiden lähestymisestä klo 20.45. Venäläisten astuesssa oopperasaliin Opéran orkesteri soitti Venäjän hymniä ja Ranskan presidentin saapuessa *Marseljeesia*. Varsinainen ohjelma (ks. kuva 2) käynnistyi ranskalaisen musiikin osastolla. Ranskalaista orientalismia edusti ensin Massenet’n alkusoitto oopperaan *Roi de Lahore*. Kuten Toulonissa, nähtiin Ambroise Thomas’n *Hamletin* neljännen näytöksen ”Kevätjuhla”. Se kokosi ”Opéran koko naispuolisen henkilökunnan suloisten tanssien sarjaan”. (Vachon s.a. 140, 142.) Ohjelmaan sisältyivät Saint-Saënsin säveltämä, toisen keisarikunnan kriitikkoa kunnioittava *Hymne à Victor Hugo* (suom. Hymni Victor Hugolle) sekä parvekekohtaus Ernest Reyerin *Salammbôsta* Gustave Flaubertin romaanin aiheeseen, joka oli innoittanut Musorgskiakin ja jonka tapahtumat sijoituivat Pohjois-Afrikkaan.

¹¹ Comédie Française näyttelijä Alexandre Honoré Ernest Coquelin (”Coquelin cadet”) ja humoristi, kirjailija–näyttelijä Félix Galipaux.

¹² Nimellä ”Perny” Vachon viitannee epätarkasti tähän laulajattareen.

¹³ Lokakuun 21:n päivän illaksi aiottu gaala siirtyi marsalkka MacMahonin kuoleman ja 22.10. pidettyjen hautajaisten johdosta pidettäväksi tiistaina 24.10. (Journal de régie, 294–71. Régie. Archives de l’Opéra.)

Lisäksi kuultiin katkelma Paladilhen baletista *Patrie* (suom. Isänmaa) sekä viides näytös Gounod'n oopperasta *Faust*.

”Venäläiseksi juhlaoksi” nimetyn osaston näyttämökuvana oli Fontainebleaun puisto Saint-Saënsin oopperasta *Ascanio*. Lavalla oli Venäjän eri alueiden kansaa ja ranskalaisia merimiehiä. Opéran kuorot ja orkesteri esittivät ensin välisoiton ja kuoron Glinkan oopperasta *Elämä tsaarin puolesta*. Se vei ”kansallisista kansantansseista” rakentuvaan tanssikavalkadiin, *divertissement*, joka antoi vuoron vähävenäläisille, suurvenäläisille, sirkasseille, suomalaisille, lapalaisille ja siperialaisille hahmoille jne. ”oudoissa, pikareskeissa [*picaresque*] ja värillisissä asuissa”. (Vachon s.a. 142.) Musiikkina oli Tšaikovskin poloneesi, Nikolai Rubinsteinin *Sirkassilaisia tansseja* sekä ranskalaisen Paul Vidalin venäläisten kansansävelmien pohjalta säveltämä numero. ”Kansantanssien” jälkeen lavan takaosa sulkeutui, ja koristeellisissa venäläisissä asuissa eteni arvokkaasti kahdelta puolelta 28 Opéran tärkeintä mies- ja naislaulajaa. Kuvattiin Kremlin vanhan Terema-palatsin itämaista loistoa. Laulajat lauloivat Venäjän hymniä, yleisö nousi seisomaan. Lopuksi nähtiin lavan takaverhojen avautuessa kohtaus, jonka ohjelmalehti nimesi ”apoteoosiksi”, jumalaksi muuttumiseksi. Ylpeänä valkoisten hevosten nelivaljakossa seisoivat Ranska, joka kuljetti rauhaa oliivinoksa kädessään. Venäjän kotka levitti siipensä. Kanuunat paukkuivat, kellot soivat, maalaiset ja pajarit heiluttivat hattujaan ja merimiehet Ranskan ja Venäjän lippuja. Sali sähköistyi ja hurrasi. Avellan nousi silloin aitiiossaan seisomaan ja pyysi *Marseljeesia*. Kun kansallislaulu oli kuultu, hän vaati puheenvuoroa ja lausui: ”Viimeiset sanani ovat: Eläköön Ranska!” Yleisö vastasi: ”Eläköön Venäjä!” (Vachon s.a. 142–143.) Venäläiset poistuivat Opéresta asemalle ja sieltä kohti Lyonia ja Marseillea ja niissä järjestettyjä uusia juhlallisuksia.

Le Figaron selostus gaalasta, jossa kapellimestarit Raoul Madier, Paul Taffanel ja Édouard Mangin johtivat Opéran orkesteria,¹⁴ välittää paitsi juhlan ulkoisen loiston myös läsnäolijoiden sydämissä virinneen liikuttuneen toiveikkuuden:

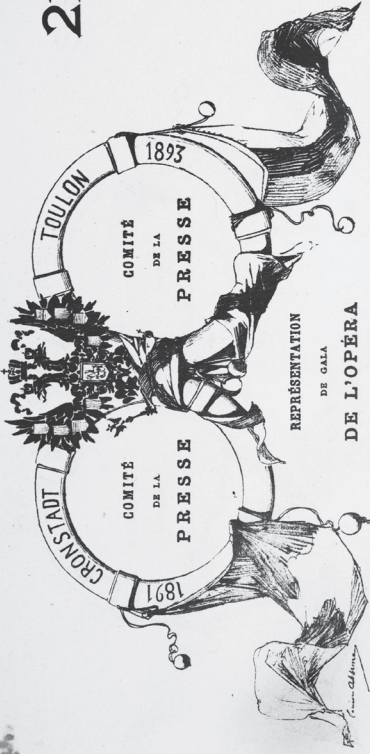
Todellakin, tämä taiteelliselta olemukseltaan niin kaunis ja häikäisevä riemu on kuin voitokas synteesi kaikesta siitä aiemmasta riemusta, joka seurasi yhä uudelleen joka kerran loistavampana ja innostuneempana ystäviemme lähdöstä [saapumisesta?] heidän saapumiseensa [lähtönsä?] saakka. Ja ehkä juuri Opéran ylellisessä ympäristössä kahden suuren kansan sydämet sykkivät parhaiten yhdessä ja lähimpänä toisiaan. (Un Monsieur de l'Orchestre 1893.)¹⁵

¹⁴ Journal de régie 24.10.1893, 297–68, Régie, Archives de l'Opéra.

¹⁵ En effet, cette suprême réjouissance, d'une si belle allure artistique, est comme la triomphante synthèse de toutes celles qui se sont succédé, chaque fois plus brillantes, plus enthousiastes, depuis le départ jusqu'à l'arrivée de nos amis; et c'est peut-être dans ce cadre somptueux de l'Opéra que les cœurs des deux grands peuples ont battu le mieux en unisson, le plus près l'un de l'autre.

21 Octobre
1893

REPRÉSENTATION
DE GALA
DE L'OPÉRA

PROGRAMME

Ouverture du *Roi de Lahore*. M. MASSENET.
Quatrième acte d'*Hamlet*. . . . . AMBROISE THOMAS.
Opéra: Madame Meha.

Fête du Printemps (divertissement):

Mesdemoiselles Sabra, Salles, Merédès, Grange, Keller, Gallay, Violat, Blanc, Trehyer, Monnier, Perrot, Mequignon, Sandrini, Regnier, Van Goethen, Piron, Monchambin, Franck, Reigo, Reige, Vandouie; M. M. Leserf, Stüb.

Hymne à Victor-Hugo (orchestre). . . . . SAINT-SAËNS.

Salammbô (Tableau de la Terrasse). . . . . E. REYER.
Salammbô . . . Mme Rose Caron.
Tarnach . . . M. Vincent.
Luhabrem . . M. Vagnet.
Danse: Mesdemoiselles Regnier, Franck, Reigo, Boos.

Fragments du ballet de *Patritie*, orchestre. . . . . PALADILHE.
Cinquième acte de *Faust*. . . . . GOUNOD.
Marguerite . . . Mme Meha.
Faust . . . . M. Alvarez.
Méphistophélès . M. Delmas.

FÊTE RUSSE

Entrée et final de la *Vie pour le Tsar*. . . . . GLINKA.
Chœurs et Orchestre.
Divertissement
Régé par M. Hansen.

Polonaise. . . . . TCHAIKOWSKI.
Danse par les sujets et le corps de ballet.

Dances circassiennes. . . . . A. ROBINSTEIN.
Dançes par Mesdemoiselles Désiré Lobstein, Granger, Keller, Van Goethen, Sandrini, Regnier, Monnier, Monchambin, Piron.

Dances sur des airs populaires russes. . . . . PAUL VIDAL.

Dançes par Mesdemoiselles Mouri, Sabra, Hirsch, Salle, Ottolini, Chabot, Gallay, Violat, Trehyer, Blanc, Mequignon, Sandrini, Regnier, Boos, Vandouie, Perrot, Est. Mes-tair, Reigo, Monte Ile Regnier, Merédès, Mequignon 1re, Charles-Mequignon 1re, et les danseuses du corps de ballet.

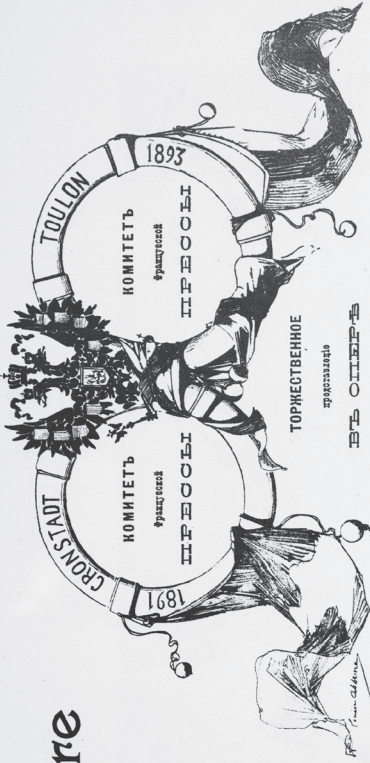
Marius Russes et Français
M. M. Vasquez, Ladum, de Sofia, Ajaz, Lecete, Stüb, Griès, Mouri, Regnier, Jarrou, Féronelle, Donoyet, et les artistes du corps de ballet.

HYMNE RUSSE

CHANTÉ PAR

Soprani: Mesdames Rose Caron, Bosniak, Dufranc, Bréval, Chrétien, Carrière, Berthet, Marcy, Lovenz, Agussol, Dartois, Mathien.
Contralti: Mesdames Deschamps-Jehin, Richard, Héglon, Feyol, Vincent.
Ténors: M. M. Alvarez, Salza, Dupeyron, Gibert Vagnet, Laurent, Gallois, Devriès, Ydrac.
Barytons: M. M. Renaud, Molé, Bartet, Boyé, Douailier, Lacoue, Euzet.
Basses: M. M. Delmas, Gress, Chambon, Dubulle, Fournets, Ballard, Deipouget, Denoyer, Pallante et les artistes des chœurs et de l'orchestre.

APOTHEOSE

ТОРЖЕСТВЕННОЕ
ПРЕДСТАВЛЕНИЕ
ВЪ СІИПЕ

ПРОГРАММА

Увертюра изъ *Le Roi de Lahore*. . . . . MASSENET.
4^е актъ изъ *Гамлета*. . . . . AMBROISE THOMAS.
Опѣра: Г-жа Meha.

Праздничные весны (divertissement):

Г-жи Sabra, Salles, Merédès, Grange, Keller, Gallay, Violat, Blanc, Trehyer, Monnier, Perrot, Mequignon, Sandrini, Regnier, Van Goethen, Piron, Monchambin, Franck, Reigo, Vandouie; Г-жи Leserf, Stüb.

Гимнь новинный Виктору Юго, исполнить оркестръ. . . . . SAINT-SAËNS.

Salammbô (картина на русскомъ). . . . . E. REYER.
Salammbô . . . Г-жа Rose Caron.
Tarnach . . . Г-ръ Vincent.
Лухабреусъ . Г-ръ Vagnet.
Танца: Г-жи Regnier, Franck, Reigo, Boos.

Отрывки изъ балета *Patricie*, исполнить оркестръ. . . . . PALADILHE.
5^е актъ *оп.* Фаустъ. . . . . GOUNOD.
Маргарита . . . Г-жа Meha.
Фаустъ . . . Г-ръ Alvarez.
Мелестовель . Г-ръ Delmas.

РУССКІЙ ПРАЗДНИКЪ

Актъ и финаль изъ *оп.* Жизнь за Царя. . . . . GLINKA.
Исполнить оркестръ и хоръ.
Divertissement
Hansen.

Полонезъ. . . . . ТCHAIKOWSKI.
Исполнить оркестръ.

Черкесскіе танцы . . . . . A. ROBINSTEIN
Исполнятъ господа Désiré Lobstein, Granger, Keller, Van Goethen, Sandrini, Regnier, Monnier, Monchambin, Piron.

Танца на Русскіе народиче мотивы. . . . . PAUL VIDAL.

Исполнятъ Г-жи Mouri, Sabra, Hirsch, Salle, Ottolini, Chabot, Gallay, Violat, Trehyer, Blanc, Regnier 1re, Franck, Boos, Vandouie, Perrot, Est. Me-tair, Reigo, Monte Ile, Merédès, Mequignon 1re, Charles-Mequignon 1re и кордебалетъ.

Русскіе и Французскіе мотивы. . . . .

Г-жа Vasquez, Ladum, de Sofia, Ajaz, Lecete, Stüb, Griofier, Marcy, Regnier, Jarrou, Féronelle, Doritanye, и кордебалетъ.

РУССКІЙ НАРОДНЫЙ ГИМНЪ

ИСПОЛНИТЬ

Soprani: Господа: Rose Caron, Bosman, Dufranc, Bréval, Chrétien, Carrière, Berthet, Marcy, Lovenz, Agussol, Dartois, Mathien.
Contralti: Господа Deschamps-Jehin, Richard, Héglon, Feyol, Vincent.
Ténors: Господа Alvarez, Salza, Dupeyron, Gibert, Vagnet, Laurent, Gallois, Devriès, Ydrac.
Barytons: Господа Renaud, Molé, Bartet, Boyé, Douailier, Lacoue, Euzet.
Basses: Господа Delmas, Gress, Chambon, Dubulle, Fournets, Ballard, Deipouget, Denoyer, Pallante и артисты хора и оркестръ.

АПОТЕОЗЪ

Kuva 2. Ranskalais-venäläisten juhlien lehdistötoimikunnan järjestämän gaalan ohjelma, Pariisiin ooppera 24.10.1893 (ohjelmaan painettu päivämäärä vaihtui marsalkka MacMahonin kuoleman johdosta). Bibliothèque nationale de France, Bibliothèque-musée de l'Opéra, Pariisi.¹⁶

Ranskalaiset harrastajamuusikot ”venäläisten juhlien” organisaatiossa

Lehdistön organisatorinen panos lokakuun 1893 venäläisiin juhliin ulottui harrastajalehtien välityksellä tehokkaasti Ranskan musiikin harrastajien, kuorolaulajien ja puhallinyhtyeiden soittajien piiriin. Maaseudun pikkukaupunkeihin oli perustettu jo 1700-luvulla puhallinorkesteriseuroja armeijan soittokuntien esikuvan mukaan, mutta ranskalainen kuoroliike käynnistyi merkittävässä mielessä 1830-luvulla. Puhallinorkesteriharrastuksesta tekivät kuorolaulua harvinaisemman kalliiden soittimien ja soittotaidon hankkimiseksi tarvittavat panostukset. (Weber 1976, 438.) Mieskuoroliike oli luonteenomaisimmillaan maaseudun ilmiö. Kuorolaiset olivat kansanmiehiä; naisten mukana olo yleistyi myöhemmin. (Gumplowicz 2001, 213.) Usein kuoronjohtajina toimivat samat koulujen opettajat, joiden tehtäväksi kolmannen tasavallan opetusministeri Jules Simon oli määrännyt isänmaan, sivilisaation ja moraalien puolustamisen koululaulujen avulla. (Weber 1976, 442.)

Kolmannen tasavallan ensimmäiset vuosikymmenet olivat Ranskan kansanomaisten musiikkiseurojen kulta-aikaa (mts. 115) – urheiluharrastus alkoi haastaa niitä vasta vuosisadan vaihteen jälkeen. Ranskassa on arveltu vuonna 1886 olleen 500 000 kuorolaulajaa, vuodelta 1895 periytyvän tiedon mukaan musiikkiseuroja oli 8500 (Weber 1976, 209). Venäläisten juhlien ajankohtana mieskuoroliike oli lähellä Ranskan poliittista valtaa ja sille arvokas tasavaltalaisten ihanteiden välittäjä.

Kuitenkaan kaikki mieskuorojen laulajat eivät 1880-luvulla olleet tasavaltalaisen aatteen kannattajia (Weber 1976, 178). Vuoden 1891 tienoilla harrastajamusiikkiseurojen lehdissä julkaistiin kuvauksia kuoroissa ja puhallinorkestereissa käydyistä tasavaltalaisten ja monarkistien kiistoista. Koska yhteiskunnalliset jännitteet Pariisiin ja maakuntien, kaupunkilaisten ja maaseudun väestön, tasavaltalaisten ja monarkistien, maallisen elämännäkemyksen omaksuneiden ja katolisten välillä olivat edelleen voimakkaita, keskustelu poliittisista ja uskonnollisista kysymyksistä oli musiikkiseurojen säännöissä kielletty. Yhdistysten lehdistä kuitenkin ilmenee, että mieskuoroliikkeestä tuli kolmannen tasavallan myötä kokonaisuudessaan tasavaltalainen. Ranskan harrastajamusiikkiseuroja tutkineen Philippe Gumplowiczin mukaan liike oli liian palvelualtis asettuakseen poliittista valtaa vastaan tai kieltääkseen siltä apunsa. (Gumplowicz 2001, 138, 175–176, 178–179.)

¹⁶ Programme. Opéra. 21 [24] octobre 1893. Comité de la presse pour les fêtes franco-russes à l'Opéra. Archives. Opéra XVIII–XIXe. Programmes, Galas, Tournées. Bibliothèque-musée de l'Opéra, Bibliothèque nationale de France.

Harrastajamusiikkiseurojen lehdistä *L'Orphéon* ja *Le Monde Orphéonique* käy ilmi ranskalaisten kuorojen sekä puhallin- ja vaskiorkesterien järjestäytymisen venäläisten juhlien palvelukseen.¹⁷ Pariisissa, jossa myös oli perinteikkäitä ja korkeatasoisia kuoroseuroja, torstain 19.10. suuressa tasavaltalaisessa kansanjuhlassa kaupungintalon aukiolla esiintyi suuren huomion kohteena kahdelle laivan muotoiselle lavalle sijoitettuna viisi kansallishymnejä laulavaa kuoroa ja yksi niitä soittava harrastajaryhmä, kaikki kaupungin parhaimmista (*Le Temps* 1893b, Vachon s.a. 81). Vuonna 1823 perustettu Enfants de Lutèce (Gumpłowicz 2001, 88), Abeille sekä Harmonie de Montmartre -puhallinorkesteri (suom. Lutècen lapset, Mehiläinen, Montmartren puhallinorkesteri) esiintyivät ensimmäisessä laivassa. Toiseen oli sijoitettu kolme kuoroa: 1842 perustettu Enfants de Paris, Choral de Belleville ja Lyre de Commerce (suom. Pariisin lapset, Belvillen kuoro ja Kaupan lyyra).

Le Monde Orphéonique tiedotti 6. syyskuuta alkaen lukijoitaan juhla- ja muotokuvien avulla, jotka tähtäsivät harrastajamusiikkiliikkeen suurisuuntaiseen voimannäytteeseen Pariisissa venäläisten juhlien aikana. Arvokkain sanoin kirjoitettiin lehden edustajien osallistumisesta Pariisin Grand-Hôtelissa pidettyyn kokoukseen. Lehtien johtajat sekä Pariisin ja departementtien lehdistöyhdistysten puheenjohtajat päättivät siellä kansanjuhlien järjestämisestä pääkaupungissa venäläisen laivaston upseerien ja merimiesten kunniaksi. Sovittiin, että ”järjestelyvaliokuntaan kuuluvat kaikki jäsenlehdet sekä lehdet, jotka liittyvät ennen huomisiltaa”. (*Le Monde Orphéonique* 1893.) 16. syyskuuta lehti uutisoi toimihenkilöiden yhteydenotosta Venäjän Ranskan suurlähettilääseen ja kokoontumisesta Opéran johtajien, Eugène Bertrandin ja Pedro Gailhardin kanssa. Lukijoita kehoitettiin isänmaanrakkauden nimessä osallistumaan kansalliseen keräykseen, jolla katettaisiin ilmaisten ulkojuhlien, poliittisten kohteiden valaisun, liputuksen, gaalojen ja järjestettävien muiden juhlallisuuksien kustannukset. Kaikkien osallistujien nimet julkaistaisiin *Le Monde Orphéoniquessa* lehdistötoimikunnan ohjeen mukaisesti. (*Le Monde Orphéonique* 1893a.)

Choral de Belleville -kuoron ja sen johtajan, Ranskan ensimmäisen tasavallan satavuotisjuhlan 1892 musiikkitoimikunnan puheenjohtajana järjestelykokemusta hankkineen A. Jouvinin aloitteesta yli 150:n Pariisin ja Seinen alueen musiikkiseuran edustajat kokoontuivat suunnittelemaan kuoro- ja soitinryhmien osallistumista venäläisiin juhliin. Valittiin seurojen johtoryhmä ja sille puheenjohtajaksi Jouvin itse, joka kertoi läsnäolijoille innostavasti haluavansa, että ”kuoroinstituutiolla olisi valmisteltavissa juhlissa sille oikeutetusti kuuluva paikka”. Hän pyysi kuorojen edustajia unohtamaan seuroja erottavat erimielisyydet ja pyrkimään yhteiseen päämäärään. Lehdistön juhlatoimikunnan edustaja, herra Péan vakuutti kokoukselle, että kaikista kansalaisryhmistä juuri musiikkiseuroille varattaisiin toimikunnan suunnittelemissa kulkueissa merkittävin paikka. (Mas 1893a.)

Sopuointu jäi lyhytaikaiseksi, sillä ilmeni, että maan hallitus halusi pitää venäläisten juhlien ohjaket hallussaan. Lehdistötoimikunnan jäsenet kutsuivat musiikkiseurojen edustajat uudelleen koolle. Seurojen johtoryhmän pu-

¹⁷ Tässä artikkelissa on mahdollista seurata tarkemmin vain jälkimmäisen kirjoittelua.

heenjohtajaksi valittiin Jouvinin sijasta Choral Bagnolet'n johtaja Machard. *Le Monde orphéoniquen* tiedotukset sunnuntaiksi 22.10. aiotusta kulkueesta ja sen järjestelyistä jatkuivat. Musiikkiseurat kokoontuivat silloin ensin Tuileries'n puistoon, joka olisi suljettu yleisöltä. Seurojen kulkujärjestys sieltä lähtien ratkaistaisiin arvalla. Musiikkiseurat etenisivät kulkueena kohti kullekin määrättyä sijaintia ja jäisivät rivistöiksi sotaministeriöstä Konepalatsiin ulottuvalle matkalle. Muodostettaisiin kaksi soitinseurojen muusikkojen säestämää laulajaryhmää. Soitinseurojen etäisyydet toisistaan arvioitaisiin ja keskinäiset sijoitukset numeroitaisiin. Molempien ryhmien johtajat valittaisiin arvalla parhaiden johtajien joukosta. Virallisen kulkueen saapuessa esitettäisiin Venäjän hymni ja sen jälkeen *Marseljeesi*. Parittoman numeron saavat puhallinorkesterit soittaisivat kulkueen ohimarssin aikana Venäjän hymniä ja parillisen numeron ryhmät *Marseljeesia*. Pitkin rivistöä sijoitettaisiin vaskiorkestereita, jotka soittaisivat *Michel Strogoffin* "Chevalier-kaartin marssia". Muiden kappaleiden esittäminen kulkueen edetessä olisi kielletty. Machardin toivomuksesta pantiin vielä vireille hanke luovuttaa kaikille 22.10. osallistuville musiikkiseuroille mitali muistoksi "lehdistön ja ranskalaisen mieskuoroliikkeen sydämellisestä ja patrioottisesta liitosta juhllaisuuksissa, jotka syöpyisivät mieleen Pariisin alueen musiikkiseurojen loistavien juhlatilaisuuksien joukossa." Seuroille korvattaisiin nuottien hankkimisesta aiheutuvat maksut ja muistomitalit. (Mas 1893b.)

Ihailun suurmiehen, Ranskan aiemman presidentin, marsalkka Patrice de MacMahonin kuolema 17.10. ja lokakuun 22:nneksi määrätty julkiset hautajaiset aiheuttivat, että nämä järjestelyt valuivat suureksi osaksi hukkaan. Kansanjuhla kulkueineen siirrettiin päivällä eteenpäin, maanantaiksi. Odotettujen 115 musiikkiseuran sijasta vain 33 esiintyjäryhmää voi osallistua. Musiikkiseurojen johtoryhmän puheenjohtaja Machard oli kirjeessä lehdistötoimikunnalle ennakoinutkin tätä: työläislaulajat ja -soittajat eivät voisi arkipäivänä poistua työpaikoiltaan musiikkiesitystä varten.

Lehdistön ja ranskalaisen mieskuoroliikkeen liitosta tuli vähemmän sydämellinen kuin Machard oli odottanut. Pariisin alueen musiikkiseurojen loistavien juhlatilaisuuksien muistoon sekoittui karvas sivumaku. Myöhemmin saatiin *Le Monde orphéoniquen* sivuilta lukea päätoimittaja Henry-Abel Simonin kynästä kirvonnut katkera vuodatus. Hänestä Pariisin kaupungintalolle kutsuttu esiintyjäryhmä ei ollut moitteeton enempää kurinalaisuuden kuin kohteliaisuudenkaan suhteen. Kuorojen liikkuminen oli ollut kaoottista. Käytännön järjestelyt ja järjestysmiehiltä saadut ohjeet olivat olleet riittämättömiä. Kulkueen osanottajista lehdistötoimikuntaa olivat kiinnostaneet alusta alkaen enemmän ampujat ja voimistelijat kuin musiikkiesiintyjät. Itsensä musiikkiseurojen erinomainen puheenjohtaja Machard oli tilaisuuden arvopaikkoja jaettaessa kokonaan unohdettu. (*Le Monde orphéonique* 1893b.) Simon valitti:

Kuoroseurojen tässä tilanteessa saama osa oli kaiken kaikkiaan riittämätön, ja meidän korkeat työtoverimme unohtivat jälleen kerran tahallisesti, että ranskalainen mieskuoro on vanhin yhteiskunnallinen ja ainoa älylliseen ohjaukseen nojaava ryhmä ja että sillä täytyy siksi aina ja kaikkialla olla ylemmys suhteessa käsipainoja

ja kiväärejä käyttäviin nuoriin tovereihinsa, nämä kun kaiken hyödyn huomioon ottaenkin edustavat vain kansan aineellista kehitystä ja sotaisten intohimojen etene- mistä. (*Le Monde orphéonique* 1893b.)

Ulkoilmatapahtumien ja kansanjuhlien musiikki

Musiikkiseurojen esitykset venäläisten juhlien yhteydessä koskivat käytännössä kahta sävellystä: Venäjän hymniä ja *Marseljeesia*. Viimeksi mainittu oli tullut Ranskan kansallislauluksi kolmannen tasavallan päätöksellä 1879. Ranskan val- lankumousarmeijan upseeri, Strasbourgin Reinin armeijassa toiminut Claude Rouget de Lisle sävelsi ja sanoitti tämän ”Sotalaulun Reinin armeijalle” (ransk. *Chant de guerre pour l’armée du Rhin*), kun Ranskan vallankumoukselliset olivat joutuneet huhtikuussa 1792 sotaan liittoutuneita monarkkeja vastaan. Ranskan- kielinen sotaisa laulu herätti innostusta eri puolilla Ranskaa. Nimeksi vakiintui *La Marseillaise* laulun saatua Marseillen vallankumouksellisten keskuudessa eri- tyisen suosion. Tämä laulu oli aikaa myöden osaltaan edesauttanut ranskan kielen taidon vakiintumista entuudestaan hajanaisella kielialueella, jossa luku- taidottomuus oli yleistä. (Weber 1976, 439–440; Robert 2003, 747.)

Autokraattinen Venäjä joutui sietämään vallankumouslaulua osana maiden ystävyuden juhlintaa: kansallislaulut kuuluivat itseoikeutetusti laivastovierailujen seremonioihin. *Marseljeesi* oli Ranskan laivaston Kronstadtin-vierailuun 1891 asti Venäjällä kielletty.¹⁸ Nyt itse keisarillinen orkesteri soitti sitä monien konservaatiivien tyrmistykseksi. Se kuultiin ranskalaisvierailuun aikana upseerien yhteislauluna ja soittokuntien soittamana kaikkialla. (Kayser 1962, 17.) Lokakuussa 1893 kaksi kansallislaulua kaikuivat peräjälkeen eri puolilla Ranskaa. Esittäjinä olivat musiikki-instituutioiden ja armeijan koulutettujen muusikkojen ohella lukemattomat harrastajalaulajat ja -soittajat. Venäjän kansallislaulun ranskalaisten harjoittelijoiden määrä on arvioitava tuhansiksi tai paremminkin kymmeniksi tuhansiksi, uutisoihan yksin *Le Temps* 76:sta venäläisvierailun kunniaksi Rans- kassa järjestetystä suuresta juhlasta, ja lehdistö, kunnat ja satunnaiset järjestäjät panivat toimeen tuhansia muita tapahtumia (Kayser 1962, 40).

Ensimmäisen vierailupäivän tapahtumien perusteella voidaan luoda kuva musiikin harrastajien ja sotilasmuusikoiden panoksesta sekä heidän yleisöstään. Venäläislaivaston lähestyessä lokakuun 13. päivän aamuna kanuunanlaukausten paukuussa Toulonin satamaa kantautui mereltä *Marseljeesi* L’Empereur Nicolas 1er -aluksen soittokunnan soittamana (Vachon s.a. 8). Rantautumisen aika- na Ranskan laivaston orkesteri esitti Venäjän hymnin. Place d’Armes -aukiolla

¹⁸ Vastaavasti suomalaiskuoro Muntra Musikanter joutui Pariisiin vuoden 1889 maailmannäyttelyssä Venäjän Pariisin suurlähetystön määräyksestä luopumaan valmiiksi harjoitellun *Marseljeesin* esittämisestä konsertissaan. Venäjän Pariisin suurlähetystön edustaja ilmoitti kuorolle, että ”Marseljeesi saadaan laulaa, mut- ta vain ruotsiksi tai suomeksi ja sanoilla, jotka niin vähän kuin mahdollista vas- taavat ranskalaista alkutekstiä”. (Tyrväinen 1994, 32.)

järjestettyihin saapumisseremonioihin sisältyivät maiden kansallislaulut kahden sotilasorkesterin soittamina. Ranskan laivastoministerin tervehtiessä venäläisiä prefektuurin kunniasalongissa lauloi kaupungin mieskuoro Orphéon toulonnais parvekkeen alla alkukielellä Venäjän hymniä. Seuranneeseen kansanjuhlaan osallistui satatuhatta katsojaa. Yleisö huusi innosta. Tykistö patterin yhteislaukaus paukahti, kaupungin kellot soivat, ja Venäjän hymni kaikui sotilasorkestereiden soittamana. Toulonin sotilassoittokunnat, mieskuorot ja kuoroseurat yhtyivät kaupungin läpi eteneväksi, Venäjän hymniä, *Marseljeesia* ja paikallishengen nimessä *Toulonnaisea* laulavaksi ja soittavaksi kulkueeksi. Illalla ranskalaisen laivaston orkesteri piti Place d'Armesilla julkisen konsertin. Yön jo laskeutuessa kaduilla nähtiin spontaanisti syntyneitä tanssiaisja ja alueen perinnetansseja, *farandoleja*. Kun uusi vierailupäivä käynnistyi, Touloniin saapuivat lähitienoilta Venäjän ja Ranskan kansallislauluja provencelaisilla perinnesoittimilla, rummuilla ja pilleillä soittavat muusikot (*tambourinaires*). (Vachon s.a. 14–15, 17, 19–21.)

Ranskan armeijan soittokunnilla oli sotilaallisen vierailun yhteydessä omat seremonialliset tehtävänsä. Sotilasmusiikki kuulutti venäläisiä viihdyttäessään tapahtumien juhllista merkitystä myös kadun väelle kietoen sen ilmapiiriin. Pariisin lokakuun 19:n soihtukulkueessa oli sotilassoittajia: kolmantena kyrrassieerit (ransk. *cuirassiers*) fanfaareineen, ja kulkueen numerot 17, 25 ja 35 sisälsivät ”sotilasmusiikkia”. (*Le Temps* 1893b.) Kun esimerkiksi *Le Temps* julkaisi ennakkoon venäläisten upseerien Versaillesin-vierailun 23.10. ohjelman ja aikataulun, oli tämä samalla kansalaisille osoitettu kutsu osallistua seremonioihin. Upseerien saapuessa ja vieraillessa sisätiloissa tykistökoulun soittajat soittivat linnan edustan aukiolla. Seurueen palatessa Trianonista soittajat asettuivat musisoimaan Neptunuksen suihkulähteen äärellä. Kun Versaillesin kaupungintalon vastaanotto oli käynnissä, ensimmäisen pioneerijoukon muusikot soittivat rakennuksen pihalla. (*Le Temps* 1893c.) Sotilassoittajat olivat työssään myös ratsuväen näytöksessä Konepalatsissa 23.10. samoin kuin samana päivänä maailmannäyttelytiloissa järjestetyllä, kansalaisille avoimella juhla-aterialla, johon mahtui 30 000 halukkaasta vain 3200 henkilöä (Vachon s.a. 125, 130–131).

Lokakuun 1893 venäläiset juhlat musiikinhistoriallisena tapahtumana

Musiikin yhdistävä voima ei ole vielä riittävästi näkynyt ranskalais-venäläisen ystävyuden ja Ranskan tasavaltalaisen eheytyksen kuvauksissa. Debussyyn viitaten on kysytty, kuullaanko orkesterisävellyksen *Nocturnes* toisen osan ”Fêtes” (suom. Juhlat) fanfaareissa venäläisten juhlien kaikuja.¹⁹ Juuri syksyllä 1893 vietettyjen venäläisten juhlien aikana, 23. lokakuuta, nuori säveltäjä kirjoitti Société Nationale de Musiquen toimintaa koskien kirjeessä vanhemmalle kollegal-

¹⁹ Lockspeiser (1980, 77–80) tosin viittaa tässä yhteydessä myöhempään juhllisuuksiin, jotka liittyivät keisari Nikolai II:n 1896 toteutuneeseen Pariisin-vierailuun.

leen Ernest Chaussonille: ”Luulen, että isänmaallisista syistä venäläisiä tullaan soittamaan paljon. On sääli, ettemme voineet hyötyä amiraali Avellanin läsnäolosta kutsumalla hänet konserttiin, jossa bardi Tiersot²⁰ olisi varmasti lausunut tervetuliaissanat.” (Debussy 2005, 168; Schaeffner 1953, 125.) Debussyn nuoruusajan toiminta muistuttaa tosiasiaa, että Ranskassa oli ammatillista kiinnostusta venäläiseen musiikkiin jo ennen lokakuun 1893 laivastovierailua. Vierailun yhteydessä kiinnostus valtasi kuitenkin lisäälä saaden samalla isänmaallisen, jopa nationalistisen ja kansanomaisenkin sävyn. Kehitys vastasi Ranskan kolmannen tasavallan valtiovoimien tavoitteita ja oli sen operoimaa. André Schaeffner on muistuttanut, että lokakuun 1893 laivastovierailu lisäsi ”venäläisen viisikon” säveltäjien teoksia pariisilaisten orkestereiden ohjelmistoissa Wagnerin ja Berliozin *La Damnation de Faust*in (Faustin tuomio) tappioksi (Schaeffner 1953, 124–125; Tyrväinen 2013, 229). Sitten ranskalais-venäläinen ystävyys siivitti monien toisistaan poikkeavien venäläisten säveltäjien suosiota Ranskassa. Venäläisen musiikin menestystä Ranskassa ei voida selittää viittaamalla joihinkin ”puhtaan musiikillisiksi” oletettuihin ranskalaisen yhteiskunnan ylempien kerrosten makuperusteisiin.

Lokakuun 1893 laivastovierailu oli kansainvälisesti kuohuttava tapahtuma, jota maailman sanomalehdet seurasivat. Kysymyksellä Ranskan–Venäjän liiton eksklusiivisuudesta tai inklusiivisuudesta on myös laajaa musiikinhistoriallista merkitystä. Nationalistinen retoriikka sai 1800-luvun lopulta alkaen musiikkia koskevassa mielipiteen- ja maunmuodostuksessa yhä kasvavaa merkitystä. Saksalais-ranskalainen jännite erityisesti synnytti silloin esteettisiä ja kuvitteellisenpiakki kiintopisteitä, jotka määrittivät kauaskantoisesti myös muiden musiikkikulttuurien kansainvälistä asemaa.²¹

---

²⁰ Säveltäjä ja musiikintutkija Julien Tiersot (1857–1936), Ranskan kansanlaulun historian (1889) kirjoittaja.

²¹ Maailmansotien välisessä Ranskassa pohjoismainen musiikki tuomittiin herkästi saksalaisvaikutteisena ja suomalaisesta musiikista saatettiin kaivata ”slaavien etnistä laatua” (Tyrväinen 2013, 222). – Olen käsitellyt tämän artikkelin kysymyksiä aiemmin konferenssiesitelmissä Helsingin Tieteiden talossa 8.12.2011, Nikolai Rimski-Korsakov -kotimuseossa Pietarissa 23.3.2014 sekä Helsingin yliopiston kanslerin matkarahan tuella Ranskan kansalliskirjastossa Pariisissa 10.7.2014 (Francophone Music Criticism Network). Olen avusta ja neuvoista kiitollinen erityisesti Katharine Ellisille, Jean-Marie Jaconolle, Matti Klingelle, Liudmila Kovnatskayalle, François Lesurelle, André Lischkelle, Antoine Marèsille, Catherine Massipille, Anna Petrovalle, Cécile Reynaud’lle, Marie Duchêne-Thégaridille sekä työskentelyn helpottamisesta Bibliothèque nationale de France’n musiikkiosaston ja Ranskan ulkoministeriön arkiston henkilökunnalle. Esitän lämpimät kiitokseni artikkelin kirjoittamista tukeneille Niilo Helanderin säätiölle ja Wihurin rahastolle sekä *Musiikin* lausunnonantajille hyödyllisistä parannusehdotuksista.

Lähteet

Arkistolähteet

- Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Paris.
 État numérique des fonds de la Correspondance politique 1871 à 1896. 112CP/229.
 Russie [tome] 299 [1893] juillet – décembre. 252–253.
 Bibliothèque nationale de France, Opéra-bibliothèque. Paris. Archives de l'Opéra.
 Régie. Journal de régie (Agenda commercial) 1893. Luettavissa: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53047684/>
 Opéra XVIII–XIXe. Programmes, Galas, Tournées. Programme. Opéra. 21 [24] octobre 1893. Comité de la presse pour les fêtes franco-russes à l'Opéra. Cote: Carton 2238, Programme Opéra 21 Octobre 1893.

Muut lähteet ja kirjallisuus

- Ackté, Aino. 1925. *Muistojeni kirja I*. Helsinki: Otava.
 Barrès, Maurice. 1893. La rue. *Le Figaro* 24.10.
 Buch, Esteban. 1999. *La neuvième de Beethoven: Une histoire politique*. Paris: Gallimard.
 Buch, Esteban. 2003. *Beethoven's ninth: A political history*. Käänt. Richard Miller. Chicago: University of Chicago Press.
 C.C. (nimimerkki) 1893. Le Gala de l'Opéra. *Le Figaro* 24.10.
 Campbell, Stuart s.a. Mikhail Ivanovich Glinka. *Grove music online*. *Oxford music online*. <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/11279> [tark. 23.3.2016].
 Cheyronnaud, Jacques. 1993. Quelques formes d'idéalisation du chant populaire en France, vers la fin du XIXe siècle. Teoksessa *L'air du temps, du romantisme à la world-music*. Coord. Jean-François Dutertre. Collection Modal 3. 52–67.
 Darcours, Charles. 1893. Notes de musique. *Le Figaro* 16.10.
 Debussy, Claude. 2005. *Correspondance (1872–1918)*. Edition établie par François Lesure et Denis Herlin, annotée par François Lesure, Denis Herlin et Georges Liébert. Paris: Gallimard.
 Dukas, Paul. 1893. Chronique musicale. *Le Revue hebdomadaire* XVII: 456–468.
 Dukas, Paul. 1893a. Chronique musicale. *Le Revue hebdomadaire* XVIII: 305–310.
 H.F. (nimimerkki) 1893. Concerts Colonne: le festival russe organize par l' "Écho de Paris". *Journal des Débats* 16.10.
 Fauser, Annegret. 2001. Gendering the nations: The ideologies of French discourse on music (1870–1914). Teoksessa *Musical constructions of nationalism*. Toim. Harry White ja Michael Murphy. Cork: Cork University Press. 72–103.
 Fauser, Annegret. 2005. *Musical encounters at the 1889 Paris World's Fair*. Rochester: University of Rochester Press.
Le Figaro 1893 (22.10.). *Courrier des théâtres*.
Le Figaro 1893a (24.10.). Hors Paris.
 Girault, René. 1999. *Les emprunts russes et investissements français en Russie, 1887–1914*. Paris: Comité pour l'histoire économique et financière de la France.
 Gumpowicz, Philippe. 2001 [1987]. *Les travaux d'Orphée : Deux siècles de pratique musicale amateur en France (1820–2000)*. Harmonies – Chorales – Fanfares. Nouvelle édition. Paris: Aubier.
 Gutsche-Miller, Sarah. 2015. *Parisian music-hall ballet, 1871–1914*. Rochester: University of Rochester Press.

- Jacono, Jean-Marie. 2008. La découverte ambiguë de la musique arabe par Salvador-Daniel (1831–1871). Teoksessa *Mélanges offerts au Prof. P. Louis Hage*. Toim. Ayoub Chawan. Université Saint-Esprit de Kaslik, Faculté de musique. Études 9. [Kaslik:] PUSEK. 77–96.
- Kayser, Jacques. 1962. *De Kronstadt à Khrouchtchev : voyages franco-russes 1891-1960*. Paris: Kiosque.
- Kelly, Barbara L. 2008. Introduction: The role of music and culture in national identity formation. Teoksessa *French music, culture, and national identity, 1870–1939*. Toim. Barbara L. Kelly. Rochester: University of Rochester Press. S. 1–14.
- Klinge, Matti. (s.a). Avellan, Theodor (1836–1916) amiraali, Venäjän valtakunnanneuvoston jäsen. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–. Verkkolähde <http://www.kansallisbiografia.fi>. URN:NBN:fi-fe20051410 [tark. 13.11.2015].
- Klinge, Matti. 1998. Venäläis-ranskalaisia värejä. Teoksessa *Siltoja ja synteesejä: Esseitä semiotiikasta, kulttuurista ja taiteesta* [Juhlakirja Eero Tarastille]. Toim. Irma Vierimaa, Kari Kilpeläinen ja Anne Sivuoja-Gunaratnam. Helsinki: Gaudeamus. 42–49.
- Lischke, André. 1993. *Tchaïkovski*. Paris: Fayard.
- Lockspeiser, Edward. 1980. *Claude Debussy: sa vie et sa pensée suivie de l'analyse de l'œuvre par Harry Halbreich*. Käänt. Léo Dilé. Paris: Fayard.
- Madetoja, Leevi. 1921. Polytonia. Eräs uusi suunta nykyajan taiteessa. *Helsingin Sanomat* 1.1. Teoksessa Madetoja, Leevi 1987. *Kirjoituksia musiikista*. Toim. Erkki Salmenhaara. *Musiikki* 3–4: 43–46.
- Madetoja, Leevi. 1928. Ohjelmallisuudesta säveltaiteessa. *Helsingin Sanomat* 1.5. Teoksessa Madetoja, Leevi 1987. *Kirjoituksia musiikista*. Toim. Erkki Salmenhaara. *Musiikki* 3–4: 166–180.
- Mas, E. 1893a. Les Marins russes en France. *Le Monde orphéonique* 23.9.
- Mas, E. 1893b. Le Marins russes à Paris. *Le Monde orphéonique* 15.10.
- Le Monde orphéonique* 1893 (6.9.). Les Marins russes à Paris.
- Le Monde orphéonique* 1893a (16.9.). La Visite de l'Escadre Russe.
- Le Monde orphéonique* 1893b (1.11.). L'Orphéon de la Seine et les fêtes russes.
- de Montclos, Brigitte. 1996. *Les Russes à Paris au XIXe siècle 1814–1896*. Paris: Paris–Musées.
- Pasler, Jann. 2000. Building a public for orchestral music: Les Concerts Colonne. Teoksessa *Le concert et son publique: mutation de la vie musicale en Europe de 1870 à 1914*. Toim. Hans Erich Bödecker, Patrice Veit ja Michael Werner. Paris: Édition de la Maison des Sciences de l'homme. 209–240.
- Pasler, Jann. 2009. *Composing the citizen. Music as public utility in third republic France*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Pasler, Jann. 2015. The racial and colonial implications of music ethnographies in the French empire, 1860–1930. Teoksessa *Critical music historiography: Probing canons, ideologies and institutions*. Toim. Vesa Kurkela ja Markus Mantere. Farnham: Ashgate. 17–43.
- Ranki, Kristina. 2007. *Isänmaa ja Ranska: Suomalainen frankofilia 1880–1914*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 169. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Ranki, Kristina. 2008. Suomalainen fin-de-siècle: frankofiliaa ja frankofobiaa. Teoksessa *Suomalaisten Ranska: Kaunis tunteiden*. Toim. Louis Clerc ja Kristina Ranki. 63–82. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Robert, Frédéric. 2003. La Marseillaise. Teoksessa *Dictionnaire de la musique en France au XIXe siècle*. Toim. Joël-Marie Fauquet. Paris: Librairie Arthème Fayard. 747–748.
- Schaeffner, André. 1953. Debussy et ses rapports avec la musique russe. Teoksessa *La musique russe*, tome I. Toim. Pierre Souvchinsky. Paris: Presses universitaires de France. 95–138.

- Strasser, Michael. 2001. The Société Nationale and its adversaries: The musical politics of *L'Invasion Germanique* in the 1870s. *19th-Century Music* XXIV (3): 225–251.
- Le Temps* 1893 (19.10.).
- Le Temps* 1893a (19.10.). Les officiers de l'escadre russe à Paris.
- Le Temps* 1893b (19.10.). La visite de l'escadre russe.
- Le Temps* 1893c (20.10.). Les officiers de l'escadre russe à Paris.
- Tyrväinen, Helena. 1994. Suomalaiset Pariisiin maailmannäyttelyiden 1889 ja 1900 musiikkiohjelmassa. *Musiikkitiede* 1–2: 22–74.
- Tyrväinen, Helena. 2013. *Kohti Kalevala-sarjaa: Identiteetti, eklektisyys ja Ranskan jälki Uuno Klamin musiikissa*. Acta musicologica fennica 30 ja Suomen musiikkikirjastoyhdistyksen julkaisusarja 172. Helsinki: Suomen musiikkitieteellinen seura ja Suomen musiikkikirjastoyhdistys.
- Un Monsieur de l'Orchestre (nimimerkki) 1893. Soirée de gala. *Le Figaro* 25.10.
- Vachon, Marius. (s.a.) [1893]. *Les marin russes en France*. Paris: Librairies-Imprimeries réunis.
- de Vogüé, E. Melchior. (s.a.) [1893]. Préface. Teoksessa Vachon, Marius (s.a.). i-xvi.
- Weber, Eugen. 1976. *Peasants into frenchmen: The modernisation of rural France*. Stanford: Stanford University Press.
- Winock, Michel. 2014. *Les derniers feux de la Belle Époque: Chronique culturelle de l'avant-guère 1913–1914*. Paris: Seuil.

Music, diplomacy and identity construction in Third Republic France: the October 1893 Franco-Russian festivities

In this paper I analyse the 'Russian celebrations' organised in France in October 1893. Research into Franco–German relations has already produced abundant information on the musical consequences of the rejection of the Second Empire's cosmopolitanism by Third Republic France. I aim to round out this picture of Third Republic musical aspirations by examining these Russian festivities, and in doing so demonstrating how nationalism steered the evolution of musical tastes in late 19th-century Europe.

The October 1893 festivities, organised to honour a Russian naval visit to France, encompassed all strata of French society. Music constituted an integral part of the ceremonies that took place all over France. The most important events were in Paris and Toulon, and they were steered to a great extent by the French press, itself placed under governmental protection. The terms of the Franco–Russian diplomatic and military alliance were ratified soon thereafter.

I illustrate the press committee's use of music in various contexts from gala occasions to popular open-air celebrations. Using archival documents (Bibliothèque nationale de France, Archive of the French Ministry of Foreign Affairs), published contemporary testimonies, as well as daily newspapers and journals of amateur music associations as my sources, I analyse the interaction between the press committee and the participants of the events.

The organisers drew on experience gained from previous public ceremonies of the young Third Republic. Regardless of the different social systems in France and Russia, and despite the apparent cosmopolitanism of the Franco–Russian

celebrations, an attempt to strengthen French Republican identity can be perceived. The success of Russian music in France cannot be discussed in terms of musical taste alone. Franco–Russian friendship ensured the popularity in France of Russian composers and performers of many different orientations well before the arrival of Diaghilev’s famous Ballets Russes.

FT Helena Tyrväinen (helena.tyrvainen@helsinki.fi) on Helsingin yliopistossa tuntiopettajana toimiva musiikinhistorian tutkija, joka on erikoistunut yllirajaisten musiikkisuhteiden, erityisesti suomalais-ranskalaisten musiikkisuhteiden kysymykseen.